

روش‌های مسالمت‌آمیز حل و فصل اختلافات بین‌المللی و تأثیر آن بر توسعه تجارت بین‌الملل؛ با تأکید بر اختلافات صنعت انرژی

| افشین جعفری* | دانشیار گروه حقوق، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

چکیده

دعای حقوقی در خصوص تجارت بین‌الملل از یک جهت نشانگر میزان مشارکت کشورها در تجارت بین‌الملل و همچنین فعالیت‌های تجاری آن در مسائل مختلف اقتصادی است. از آن جهت که انرژی در دوران کنونی یکی از پایه‌های اصلی تجارت بین‌الملل محسوب می‌شود و حل و فصل دعای و اختلافات بین‌المللی یا شکست در این زمینه می‌تواند نقش مهمی در تجارت بین‌الملل داشته باشد. این موضوع به خصوص در بخش انرژی که جایگاه مهمی در تجارت بین‌الملل ایفا می‌کند، مشهود است. در همین زمینه، نوشتار حاضر این پرسش را پیش می‌کشد که به‌کارگیری روش‌های مسالمت‌آمیز حل و فصل اختلافات بین‌المللی در بخش انرژی چگونه می‌تواند بر توسعه تجارت بین‌الملل اثرگذار باشد؟ فرضیه این است که بهره‌گیری از رویکردهای دیپلماتیک مخصوصاً توجه به پیمان منشور انرژی توسط کشورهای مختلف به شکل قابل توجهی می‌تواند میزان مراجعه به دیوان داوری بین‌المللی را کاهش دهد. در این زمینه بهره‌گیری از روش‌های دولت سرمایه‌گذار، روش‌های دیپلماتیک، ایجاد مراکز حل اختلاف میان دو طرف می‌توانند به‌عنوان رویکردهای جایگزین مراجعه به دیوان داوری بین‌المللی محسوب شوند و کشورها پیش از مراجعه به آن، دعای خود را حل کنند و موجب توسعه تجارت در عرصه بین‌المللی شوند. نوشتار حاضر به دلیل توجه به نقش روش‌های مسالمت‌آمیز در حل و فصل اختلافات بین‌المللی در بخش انرژی از روش توصیفی - تحلیلی بهره می‌برد که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی نسبت به جمع‌آوری داده‌ها اقدام کرده است.

واژگان کلیدی: دعای بین‌الملل، تجارت بین‌الملل، انرژی، توسعه تجارت، روش‌های دیپلماتیک.

مقدمه

اختلافات بین‌المللی در حوزه‌های گوناگون نقش مهمی در جذب و به‌کارگیری سرمایه‌های خارجی در یک کشور دارند که در صورت عدم توجه به راهکارها و شیوه‌های جذب و راه‌اندازی سرمایه، خلأهای گسترده‌ای در امر توسعه اقتصادی پدید خواهد آمد. این موضوع به‌طور مشخص می‌تواند در حوزه‌های مختلف از جمله انرژی، نقش قابل توجهی در توسعه تجارت داشته باشد. از این منظر، اختلاف، کشمکش و نزاع بر سر حفظ حقوق و منافع، یا کشورگشایی و طمع به حقوق دیگران از ویژگی‌های واقعی جامعه بشری و نظام بین‌المللی بوده است. با وجود تعدد مصالحان الهی و بشری و دعوت به صلح و رفع اختلاف و عهدنامه‌های گوناگون مبنی بر تعاون و فیصله مسالمت‌آمیز اختلافات، صحنه تاریخ لحظه‌ای از اختلاف، کشمکش و یا بحران خالی نبوده است (رهايي، ۱۳۷۷: ۱۹۴). در همین زمینه، دیوان‌های داوری بین‌المللی و مجموعه‌ای از نهادهای حقوقی بین‌المللی، به‌عنوان نوعی نظام حقوقی حاکم بر حل اختلافات و تعارضات نظام‌های سیاسی در عرصه‌های مختلف فعالیت می‌کنند (UN Legal Affairs Office, 2017).

هرچند حل و فصل اختلافات دولت‌ها و همچنین تلاش برای دستیابی به صلح و امنیت بین‌المللی یکی از اهداف اساسی روش‌های مسالمت‌آمیز محسوب می‌شود، اما اهمیت یافتن رفاه داخلی و تلاش برای پیوستن دولت‌ها به همکاری‌های جهانی و منطقه‌ای، به نوبه خود نیازمند جذب سرمایه در عرصه‌های مختلف است. از این منظر، یکی دیگر از مهم‌ترین اهداف روش‌های حل اختلافات، تلاش برای جذب سرمایه و رونق تجارت در عرصه‌های اقتصادی و مالی است. به‌طور کلی و براساس شواهد تاریخی، این تلاش‌ها از مدت‌ها قبل و با شکل‌گیری دولت‌های مدرن در غرب به‌طور جدی آغاز شده بود. با این حال، فقدان ساختارهای مناسب برای حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری منجر به تلاش جدیدی در این زمینه در دهه ۱۹۶۰ شد. هدف از این تلاش، ایجاد سازوکار خاصی برای حل و فصل اختلافات بین دول پذیرنده سرمایه و سرمایه‌گذاران خارجی بود. این کوشش از سوی بانک جهانی به‌عنوان نهادی که مرتبط با توسعه اقتصادی است، آغاز شد (پراهویی مقدم، ۱۳۹۷: ۷۵). پس از آن سازوکارهای متعددی در بخش‌های مختلف و با هدف توسعه و گسترش تجارت در بخش‌های مختلف از جمله معاهده منشور انرژی پیدا شد که تلاش می‌کرد تا با اتخاذ رویه‌هایی، اختلافات موجود میان دولت‌ها را در حوزه‌های مختلف انرژی برطرف کند.

بدین ترتیب حمایت دولت‌ها در عرصه‌های بین‌المللی از معاهده منشور انرژی گویای حمایت از سرمایه‌گذاری و رونق تجارت میان دولت‌هاست. از این منظر، حمایت از سرمایه‌گذاران خارجی از طریق معاهدات سرمایه‌گذاری بین‌المللی یک موضوع مهم است که نسبت به حقوق مربوط به

هریک از منابع مختلف انرژی در اولویت است. دغدغه اصلی، دستیابی به ثبات توسط کاهش ریسک‌های سیاسی و قانون‌گذاری مرتبط با تولید انرژی و بدین‌وسیله حمایت از سرمایه‌گذاری و تسهیل جریان سرمایه‌گذاری و تجارت است (قنبری جهرمی و علیخانی، ۱۳۹۵: ۱۲۸).

بر همین اساس مهم‌ترین دغدغه پژوهش حاضر، توجه به روش‌های مسالمت‌آمیز در حل و فصل اختلافات بین‌المللی است که در نهایت در حوزه‌های انرژی بر توسعه تجارت اثرگذار باشد. در همین زمینه توجه به متغیرهای مهمی از جمله اختلافات بین‌المللی و معاهده منشور انرژی^۱ مورد توجه پژوهش حاضر است.

۱- اختلافات بین‌المللی و تأثیر آن بر سرمایه‌گذاری و توسعه تجارت

اختلافات در حوزه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و نظامی از موارد اجتناب‌ناپذیر در عرصه روابط بین‌الملل هستند که حتی امروزه بخش مهمی از عرصه حقوق بین‌الملل را به خود اختصاص داده‌اند. به طوری که اغلب فعالیت‌هایی که در راستای صلح و امنیت جهانی انجام می‌شود، به نوعی در صدد برطرف ساختن اختلافات بین‌المللی هستند. از این منظر، قلمرو حقوق بین‌الملل، صحنه حضور و فعالیت دولت‌هاست که نقش‌آفرین اصلی آن هستند. بدین ترتیب، بدون شک پیشگیری از اختلافات و فیصله‌دادن به آنان و توجه به صلح و امنیت جهانی و آرامش بین‌المللی از ویژگی‌های برجسته جامعه انسانی و عاملی مؤثر در بهبود روابط میان دولت‌هاست (رهايي، ۱۳۷۷: ۱۹۴). همچنین از منظری دیگر، دستیابی به همگرایی و همکاری بین‌المللی نیازمند تلاش برای پیوستن به معاهدات و تعهدات منطقه‌ای و بین‌المللی است که سازوکارهای نسبتاً مناسبی برای صلح و ثبات و همچنین برقراری رویه‌های مناسب سرمایه‌گذاری ارائه می‌کنند (Sauvant, 2020).

قوانین و تعهداتی که در زمینه حل و فصل اختلافات بین‌المللی دیده می‌شود هم می‌تواند توسط دولت‌ها و در عرصه داخلی به اجرا گذاشته شود و هم اینکه می‌تواند توسط قوانین الزام‌آور بین‌المللی و جهت دستیابی به همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی انجام شود. در همین زمینه و در جهت هدایت روند رشد و توسعه داخلی در جوامع جهان سوم، دولت‌ها به چند طریق مداخله و ایفای وظیفه می‌کنند. هنگامی که دولت‌ها نقش متولی را برعهده دارند، مقررات و قوانین خاصی را در امر توسعه، تدوین و اجرا می‌نمایند. نوع مقرراتی که تدوین می‌شوند نیز متفاوت هستند؛ زیرا برخی دولت‌ها تشویق و انگیزه‌سازی را هدف قرار می‌دهند، ولی برخی دیگر عکس این رویه عمل کرده به گونه‌ای که محدودسازی یا جلوگیری از ابتکارات بخش خصوصی را هدف قرار می‌دهند (ثروتی‌بیرق، ۱۳۸۹: ۳۱). با این حال، رفع اختلافات در عرصه بین‌المللی به نوبه خود راه را برای

1. Energy Charter Treaty

توسعه بازار و فعالیت‌های مداوم دولت‌ها در عرصه‌های مختلف فراهم آورده است. در این صورت است که می‌توان گفت رفع اختلافات به افزایش و گسترش سرمایه‌گذاری منجر می‌شود. این موضوع همچنان و با فراگیری نقش بازار آزاد در عرصه اقتصاد، تحت تأثیر سیاست‌های دولت‌ها در عرصه‌های مختلف قرار دارد. از این منظر، هنگامی که دولت‌ها نقش تصدی‌گری یا تولیدکنندگی را برعهده می‌گیرند، دو مسئولیت را ایفا می‌کنند. در واقع هم تولیدکننده کالا هستند و هم مسئولیت عرضه آن را برعهده دارند. در برخی موارد دولت‌ها نقش تصدی‌گری را به‌طور غیرمستقیم در امر سرمایه‌گذاری داخلی ایفا می‌کنند. بدین معنا که وقتی بخش خصوصی در خصوص سرمایه‌گذاری تردید دارد، دولت با اتخاذ روش‌ها و شیوه‌های مناسب، سرمایه‌گذاران و کارآفرینان را کمک و تشویق می‌کند تا چالش‌های موجود در راه تولید برداشته شود و سرمایه‌گذاران در میدان رقابت بیرونی دوام بیاورند (ثروتی‌بیرق، ۱۳۸۹: ۳۲). در هر صورت، دولت‌ها به‌عنوان تصمیم‌گیرندگان نهایی نقش مهمی در پیوند دادن حقوق بین‌الملل، معاهدات و قراردادهای بین‌المللی با توسعه تجارت را برعهده دارند. همچنین نکته دیگری که در بررسی قواعد انتساب و مسئولیت بین‌المللی دولت در حمایت از سرمایه‌گذاری نقش مؤثری دارد، مسئله «شرط پاسداشت تعهدات» است. این شرط که امروزه جزء تقریباً ثابتی از معاهدات حمایت از سرمایه‌گذاری است، از آن جهت حائز اهمیت است که می‌تواند تحت شرایط خاصی تعهدات دولت در برابر اشخاص حقیقی یا حقوق خصوصی را به تعهدات بین‌المللی تبدیل کرده، برای نقض آن تعهدات ضمانت اجرای بین‌المللی به‌وجود آورد (اخوان‌فرد و تقدیر، ۱۳۸۹: ۱۷).

مسئله قواعد و مقررات بین‌المللی و تأثیرات آن بر حوزه‌های سرمایه‌گذاری و تجارت یکی از مباحث مهم در حقوق بین‌الملل هستند که در قالب قواعد و مقررات مختلفی نمود پیدا کرده‌اند. این موضوع بدین خاطر است که اختلافات، واقعیت روابط تجاری هستند؛ در عرصه تجارت داخلی و بین‌المللی، با وجود برخورداری شرکت‌های معتبر از خدمات مشاوران حقوقی و وکلا برای تنظیم قراردادها، همچنان امکان بروز اختلاف وجود دارد. صرف‌نظر از پرهزینه بودن حل و فصل اختلافات، بسیاری از این شرکت‌ها، از افشای این اختلافات و تأثیری که می‌تواند بر روابط تجاری با همکاران داشته باشد، بیم دارند (شیروی و عبدالحی، ۱۳۹۷: ۱۶۳). به این دلیل که گسترش اختلافات و عدم رعایت تعهدات توسط بازیگرانی که در امر تجارت و سرمایه‌گذاری دخیل هستند، به نوبه خود تأثیراتی منفی بر حوزه تجارت می‌گذارد. به‌همین دلیل سازوکار و روش‌های مختلفی دیده می‌شود که اغلب آنان مدافع سرمایه‌گذاری دولت‌ها، مؤسسه‌های خصوصی و بخش‌های مختلف اقتصادی هستند که می‌توانند زمینه‌ساز رونق تجارت در عرصه‌های مختلف باشند. بدین ترتیب، روش‌های

مسالمت‌آمیزی دیده می‌شود که با ورود به فرایند حقوقی، تلاش می‌کنند تا اختلافات موجود میان طرفین را حل و فصل کنند. برای مثال، شبه‌دادرسی یک فرایند مسالمت‌آمیز حل و فصل اختلافات است که هدف اصلی آن قرار دادن مدیران ارشد طرفین در یک محیطی است که نقاط ضعف و قوت اختلاف آن‌ها مورد توجه قرار گیرد و از نتیجه احتمالی طرح اختلاف نزد دادگاه، مطلع شوند (شیروی و عبداللهی، ۱۳۹۷: ۱۶۷). علاوه بر این، روش‌های دیگری نیز دیده می‌شوند که با عنوان روش‌های حل و فصل جایگزین قابل طرح هستند. در این روش، طرفین، اختلافاتی را که جنبه فراملی و بین‌المللی دارد، به‌طور دقیق نمی‌توانند از قبل پیش‌بینی کنند که اختلافات آن‌ها مطابق قانون کدام کشور حل و فصل خواهند شد؛ زیرا هر دادگاهی به هنگام تعارض قوانین، قواعد خود را در خصوص حل تعارض و اجرای قانون اعمال خواهد کرد (ارفع‌نیا و ملاابراهیمی، ۱۳۹۷: ۳۰۷).

از سوی دیگر، مراکز بین‌المللی حل اختلافات در عرصه تجارت جهانی و سرمایه‌گذاری بین‌المللی فعالیت‌های گسترده‌ای را انجام می‌دهند و قوانین متعددی برای پیوستن دولت‌ها و تبعیت از قوانین موجود اتخاذ می‌کنند. در همین زمینه، کشورهای در حال توسعه نیز هم‌سو با کشورهای مرفه‌تر، زمینه را برای اطمینان سرمایه‌گذاران خارجی فراهم می‌کنند و یکی از کارهایی که می‌تواند در این راستا ثمربخش باشد، پیوستن به مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری^۱ (ایکسید) است. مطابق موافقت‌نامه‌های تجارت جهانی در ایکسید، در صورت اختلاف میان اعضای این مرکز، در مرحله اول، از طریق مشورت با یکدیگر حل می‌شود و در صورتی که نتیجه‌ای از مشورت و مصالحه حاصل نشد، به تقاضای شاکی (مدعی) موضوع مورد اختلاف، به مرجع بین‌المللی حل اختلاف که به‌منظور رسیدگی به دعوی میان کشورهای عضو تشکیل شده است، ارجاع داده می‌شود. مرجع مزبور با تشکیل هیئت‌هایی بر رسیدگی و اجرای احکام نظارت دارد. بنابراین در مورد حل اختلافات میان دولت‌ها در موضوع سرمایه‌گذاری خارجی و یا انتقال فناوری امکان دخالت مجالس قانون‌گذاری برای هیچ‌کدام از کشورهای عضو این مرکز وجود ندارد. این موضوع نیز در قوانین موضوعه ایران به اشکال دیگری و در قالب حمایت از سرمایه‌گذاری و پیوستن به قوانین تجارت بین‌الملل دیده می‌شود. برای مثال، قانون‌گذار ایران در تبیین اصل تراضی طرفین قرارداد، ماده ۱۹۴ قانون مدنی را به‌عنوان مقرر قانونی بیان می‌دارد که «الفاظ و اشارات و اعمال دیگر که متعاملین به‌وسیله آن انشاء معامله می‌کنند، باید موافق باشد به‌نحوی که احد طرفین همان عقدی را قبول که طرف دیگر قصد انشاء او را داشته است و الاً معامله باطل خواهد بود». پیرامون این ماده، نظرات متنوعی از حقوق‌دانان ارائه شده است.

1. International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID).

۲- معاهده منشور انرژی؛ چیستی و اهداف آن

معاهده منشور انرژی به‌عنوان یکی از تجارب شناخته‌شده کشورهای اروپایی به‌شمار می‌رود که برای تنظیم روابط حقوقی و ایجاد قواعدی عادلانه برای کشورهای عضو پدید آمده و امروزه نیز برای همکاری‌های فرامرزی میان دولت‌های مختلف به‌کار گرفته می‌شود (Pascual Vives, 2018). از این منظر، معاهده منشور انرژی با تعیین چارچوب موردنظر خود، به‌دنبال بهبود قواعد چندجانبه برای همکاری در بخش انرژی است که اصول و شرایط معینی نیز بر آن حاکم است که به نوبه خود موجب توسعه پایدار می‌شود (Leal-Arcas, 2003: 1). بنابراین توسعه تجارت، حل‌وفصل اختلافات میان دولت‌ها و همچنین فراهم ساختن زمینه برای توسعه پایدار از مهم‌ترین اهداف معاهده منشور انرژی است که در بخش‌های انرژی از آن استفاده می‌شود.

به‌طورکلی، رایج‌ترین شکل حل‌وفصل اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری، داوری است و امتیاز مهم این شیوه در مقایسه با توسل به حمایت دیپلماتیک آن است که عواید مربوط به خود مدعیان خصوصی است (براهویی مقدم و دیگران، ۱۳۹۷: ۷۵). با این حال، حل‌وفصل اختلافات در بخش‌های انرژی دارای قواعد خاص و معینی است که البته در مقایسه با سایر بخش‌ها ابعاد مختلفی نیز به‌خود گرفته است. پس از آنکه معاهده منشور انرژی از کشورهای اروپایی به سایر نقاط جهان گسترش یافت و مورد پذیرش اغلب کشورها نیز قرار گرفت، زمینه برای تبدیل شدن آن به یک قرارداد بین‌المللی به‌منظور حمایت از سرمایه‌گذاری در میان کشورهای مختلف گسترش یافت. از این جهت، منشور انرژی به‌عنوان ملاک و معیار حل اختلافات بین‌المللی در بخش انرژی به‌عنوان یک قرارداد بین‌المللی نیز شناخته می‌شود. با این استدلال که قراردادهای بین‌المللی معین نوعی از قراردادهای خاص هستند که نام و عنوان مشخص و شرایط آثار مخصوص به‌خود را دارند. در انعقاد این نوع قراردادها بی‌آنکه نیازی به آوردن حقوق و مسئولیت‌های طرفین عقد در متن قرارداد وجود داشته باشد، کافی است قراردادی مورد توافق طرفین قرار گیرد و ارکان اصلی عقد با مراعات شرایط مقرر تحقق پیدا کند که در این صورت، قهراً کلیه آثار حقوقی و مسئولیت‌های ناشی از عقد مترتب خواهد بود (وهبه‌زحیلی، ۱۴۲۹: ۱۵۷).

در هر صورت، معاهده منشور انرژی به‌عنوان یکی از روش‌های مسالمت‌آمیز بین‌المللی شناخته می‌شود که نقش مهمی در ایجاد سازوکارهای لازم برای سرمایه‌گذاری و تجارت فراهم آورده است. در این رویکرد، روش‌های مسالمت‌آمیز در واقع اشاره به حالتی دارند که فرد بی‌طرف، به یافتن یک راه‌حل دو طرفه قابل‌پذیرش به‌صورت داوطلبانه و محرمانه کمک می‌کند (درویشی هویدا، ۱۳۸۷: ۲۹۰). بنابراین پذیرش قواعد معاهده منشور انرژی بیانگر این حقیقت است که سیاست‌های اتخاذشده

توسط اتحادیه اروپا یکی از ویژگی‌های اقتصاد نوین و موفق است؛ حتی اگر این اقتصاد در بخش بالادستی صنعت نفت و گاز مطرح باشد (والد، ۱۳۸۱: ۲۷).

۳- آثار معاهده منشور انرژی بر توسعه تجارت

معاهده منشور انرژی در واقع یک توافق‌نامه بین‌المللی در بخش انرژی است که درصدد تعیین قواعد و چارچوبی برای تجارت و سرمایه‌گذاری در بخش‌های انرژی در عرصه قوانین بین‌المللی است. بنابراین به‌کارگیری روش‌های مسالمت‌آمیز از جمله معاهده منشور انرژی در بخش انرژی می‌تواند زمینه‌ای برای توسعه تجارت فراهم آورد. به‌طوری‌که می‌توان گفت حمایت از سرمایه‌گذاری یکی از بخش‌های مهم معاهده منشور انرژی محسوب می‌شود. در معاهده منشور انرژی و پس از سرمایه‌گذاری یعنی زمانی که سرمایه‌گذاری انجام شده است، قوانین و مقررات سخت و جدی‌تر می‌شود. دلیل این تقسیم‌بندی آن است که دولت‌ها باید در مورد شرایط ورود و سرمایه‌گذاری شرکت‌های خارجی، آزادی عمل داشته باشند. اما زمانی که سرمایه‌گذاری توسط دولت مورد تأیید و پذیرش قرار گیرد و سرمایه‌گذاری انجام شود، سرمایه‌گذار به‌میزان قابل توجهی در معرض ریسک‌های سیاسی قرار می‌گیرد. بنابراین قوانین سخت‌تری باید وضع شود تا حقوق او تضییع نشود (والد، ۱۳۸۱: ۲۷).

بدین ترتیب در معاهده منشور انرژی، انجام وظایف و تعهدات طرفین برای توسعه تجارت، موضوعی اساسی و بنیادین به‌شمار می‌رود. زیرا هدف اصلی از چنین همکاری و رعایت قوانین و مقررات، تأمین امنیت انرژی و توسعه اقتصادی پایدار است (Talus, 2016). ضمن اینکه معاهده منشور انرژی با حمایت از سرمایه‌گذاری در دو مرحله، پیش از سرمایه‌گذاری و بعد از سرمایه‌گذاری، رویکردهای حقوقی خاصی در این زمینه پدید آورده است. بدین ترتیب، معاهده موجود در بخش انرژی با در نظر گرفتن اهداف بنیادی و اصولی، موجب بهبود و توسعه تجارت، پیش‌بینی در حوزه تجارت، سرمایه‌گذاری، حفاظت از سرمایه‌گذاری در عرصه توافقات انرژی است (Leal-Arcas, 2003: 2).

به‌طوری‌که معاهده مزبور با پیوند زدن سرنوشت اقتصادی بازیگران متداخل در حوزه تجارت، بر سطح وابستگی‌های متقابل می‌افزاید و یک نظام تجاری به‌هم پیوسته را سامان می‌بخشد که در نهایت به هم‌گرایی و هم‌افزایی در حوزه تجارت منجر می‌شود. به‌طور مشخص، معاهده منشور انرژی یک چارچوب حقوقی چندجانبه برای همکاری‌های بین‌المللی با محوریت اصولی مانند آزاد بودن بازارهای بین‌المللی در زمینه انرژی، تسهیل همکاری میان دولت‌ها، عدم تبعیض و تلاش برای توسعه پایدار است که به نوبه خود ضامن همکاری‌های بلندمدت و برقراری اتحاد و هم‌گرایی تمام جوامع در زمینه مسائل انرژی است. بدیهی است که شکل‌گیری چنین رویکردی به بهترین وجه بر توسعه تجارت در عرصه‌های بین‌المللی اثرگذار خواهد بود (UNSC, 2017).

ایجاد امنیت سرمایه‌گذاری و حفاظت از سرمایه‌گذاری در حوزه‌های تجارت، یکی از مهم‌ترین ابعادی است که روش‌های مسالمت‌آمیز می‌توانند توانایی‌های خود را در این زمینه نشان دهند. این هدف به نوبه خود تحت تأثیر روش‌های برابرنگر و مساوات‌طلبانه‌ای است که روش‌های مزبور به کار می‌گیرند. از این منظر، نفی تبعیض در چنین معاهداتی بسیار مهم و حائز اهمیت است. در معاهده منشور انرژی و برای جلوگیری از هرگونه تبعیض، شرکت‌های دولتی و خصوصی، خارجی و یا داخلی باید صرفاً براساس ملاک‌های فنی و تجاری با یکدیگر به رقابت بپردازند و در این رقابت هیچ امتیاز و جانب‌داری خاصی نباید صورت گیرد (والد، ۱۳۸۱: ۲۷). ضمن اینکه تعهدات مندرج در بخش انرژی و معاهدات ناشی از آن، بر امنیت انرژی در سراسر جهان تأکید می‌کنند که به توانایی یک کشور برای تأمین امنیت پایدار به‌خصوص نیازهای حوزه انرژی اشاره می‌کند (Leal-Arcas and Filis, 2014: 2). ضمن اینکه خاصیت تعامل از طریق روش‌های مسالمت‌آمیز این است که به‌طور مستمر زمینه‌های دیگری را برای همکاری متقابل فراهم می‌آورد که می‌توانند نوعی وابستگی متقابل را پدید آورند و زمینه‌ها را برای پیروی از قواعد موجود بالا ببرند. در همین زمینه و به‌طور مشخص می‌توان گفت که زمینه‌های همکاری می‌تواند در حوزه امنیت هسته‌ای، امنیت انرژی، ترویج سیاست‌های زیست‌محیطی و حتی استفاده بیشتر از منابع تجدیدپذیر باشد (Leal-Arcas and Filis, 2014: 14).

رضایت‌بخشی و ایجاد رضایت در میان طرفین قرارداد یکی از مباحث حقوقی در قراردادها و روش‌های مسالمت‌آمیز است که در معاهده منشور انرژی نیز مورد توجه قرار گرفته است. پایه دیگری که تراضی را تشکیل می‌دهد، هم‌سوایی اراده‌هاست؛ چه اینکه در صورت عدم وجود این هم‌سوایی، قرارداد ماهیت خود را از دست خواهد داد. به عنوان نمونه اگر خریدار ملکی تجاری را خریداری می‌کند، ولی فروشنده منزل مسکونی را می‌فروشد، قرارداد به دلیل عدم هم‌سوایی اراده دو طرف واقع نخواهد شد (صالحی، ۱۳۹۴: ۴۸). به نظر می‌رسد این موضوع در حیطه حمایت از فعالیت‌های مختلف سرمایه‌گذاران در حوزه‌های تجارت دنبال می‌شود (Ramsbotham, 2016). بنابراین برای سرمایه‌گذاری خارجی موارد دیگری نیز در منشور انرژی پیش بینی شده است که عبارتند از:

- بند ۱۱: تسهیل در امر ورود پرسنل و کارکنان موردنیاز به کشور؛
- بند ۱۲: جبران خسارت ناشی از بروز وضعیت جنگی؛
- بند ۱۴: حق سرمایه‌گذار در انتقال درآمدهای حاصل از سرمایه‌گذاری به کشور متبوع خود؛
- بند ۱۸: نظارت و کنترل محدودتر منشور انرژی بر نظام مالیاتی؛
- بند ۲۰: شفافیت، به‌خصوص در قوانین و مقررات؛
- بند ۲۱: تعیین قواعد کارآمد و عملی در مورد حفاظت از محیط زیست و اجرای آن‌ها (والد، ۱۳۸۱: ۲۸).

درباره آثار روش‌های مسالمت‌آمیز و به طور مشخص معاهده منشور انرژی در زمینه تجارت می‌توان به موارد متعددی در این زمینه اشاره نمود که به عنوان نمونه‌هایی از توسعه تجارت بین‌الملل براساس معیارهای فوق و سایر معیارهای موجود در این معاهده شکل گرفته است (Pascual Vives, 2018). به طوری که در اثر همین قواعد و مقررات، مشارکت دوطرفه‌ای که میان اتحادیه انرژی آفریقا و اتحادیه اروپا در این زمینه ایجاد شده است، یک چارچوب سیاسی و بلندمدتی است که گفت‌وگو و همکاری بین آفریقا و اتحادیه اروپا را در مورد انرژی و همکاری استراتژیک متقابل گسترش می‌دهد (Leal-Arcas and Filis, 2014: 19). همچنین از یک جهت دیگر، روش‌های مسالمت‌آمیز نیازمند توجه به خسارت‌های ایجادشده از راه حکمیت میان طرفین در این زمینه هستند که به خوبی در معاهده منشور دیده می‌شوند که به نوبه خود بر توسعه تجارت و حمایت از سرمایه‌گذاران منجر می‌شود. بدین معنا که معاهده منشور انرژی، مهم‌ترین اهداف خود را جبران خسارت در موارد مختلف، توسعه روابط و توافقات در زمینه انرژی و حل و فصل اختلافات و دعاوی بین‌المللی می‌داند که به نوبه خود موجب همکاری و توسعه روابط میان دولت‌ها در عرصه بین‌الملل می‌شود. از این منظر، حل و فصل اختلافات بین‌المللی در بخش انرژی موجب توسعه تجارت در ابعاد مختلف آن می‌شود. چنانچه در زمینه حکمیت و مطابق بند ۳۶ این معاهده، هرگونه تخطی دولت از وظایف و تعهدات بنابر درخواست سرمایه‌گذار قابل پیگیری بوده و هیچ دولتی تحت هیچ شرایطی نمی‌تواند از این پیگرد مصون باشد (والد، ۱۳۸۱: ۲۸). همین نگاه سخت‌گیرانه و شفاف در حوزه‌های سرمایه‌گذاری و حکمیت بر مبنای توجه به قوانین سرمایه‌گذارانه از مهم‌ترین آثاری است که روش‌های مسالمت‌آمیز از جمله معاهده منشور انرژی در زمینه توسعه تجارت بین‌الملل به کار می‌گیرند. بدین ترتیب، معاهده منشور انرژی، اهداف اساسی را در حوزه‌های ترویج بازارهای آزاد انرژی، پیش‌بینی و آینده‌نگری در این حوزه و حتی حمایت از سرمایه‌گذاری در حوزه‌های اقتصادی می‌داند (Leal-Arcas and Filis, 2014: 22).

به طور کلی، در هر قراردادی باید اراده و تراضی طرفین مطابقت داشته باشد. اگر طرفین قرارداد اظهار کنند که منظور آن‌ها در زمان انشای معامله، مبیع خاصی بوده است و انطباق اراده‌های خویش بر مبیع واحد را بپذیرند، لیکن مبیع ادعایی هر یک از ایشان غیر از مبیع مورد ادعای طرف دیگر باشد (شهیدی، ۱۳۸۸: ۳۸۴). به نظر می‌رسد اصل مزبور به انحای مختلفی در معاهده منشور انرژی به عنوان یک روش مسالمت‌آمیز دیده می‌شود. علاوه بر این، روش‌های مسالمت‌آمیز در حل اختلافات بین‌المللی، علاوه بر توجه به قواعد و مقررات شفاف و سخت‌گیرانه بر اصول دیگری همچون عدم تبعیض در معاملات نیز تأکید می‌کنند تا بدین ترتیب، هم‌گرایی و همکاری‌های

بین‌المللی در زمینه تجارت به شکل بیشتری گسترش یابد. به منظور دستیابی به اهداف ذکر شده، متعهدان به چنین توافقاتی در سایه تعهدات چندجانبه، بدون تعصبات حاکمیتی کشوری و دولتی بر سر منابع خود، و پذیرش حق انتقال آن به قلمرو تعیین شده، همچنین با احترام به تمام تعهدات بین‌المللی، اقدامات هماهنگی را برای رسیدن به انسجام بیشتر که مبتنی بر اصل عدم تبعیض و شکل‌گیری بازارهای مشترک است، در نظر می‌گیرند. چنین تصمیماتی حتی به نگرانی‌های زیست‌محیطی نیز توجه نشان می‌دهد (Rusnak, 2016: 16).

به اعتقاد برخی محققان: «تعیین دستگاه قضائی کشورهای میزبان به عنوان مرجع حل اختلاف و سپردن سرنوشت دعاوی سرمایه‌گذاران خارجی به مرجع مزبور به لحاظ شائبه عدم بی‌طرفی آن، علت اصلی دغدغه و نگرانی بسیاری از سرمایه‌گذاران خارجی است (Madsen, 2016). انتظار سرمایه‌گذار خارجی دسترسی به یک مرجع قضایی بی‌طرف و مستقل در صورت بروز اختلاف ناشی از سرمایه‌گذاری است. اگرچه روش داوری در حل اختلافات مزبور سیستم ترجیحی است، اما در این روش نیز نگرانی از حاکمیت و تسلط احتمالی کشور میزبان می‌باید به نحوی محسوس از اذهان زدوده شود» (مجتهدی، ۱۳۹۵: ۱۷۵). بنابراین برای توسعه تجارت و حمایت از سرمایه‌گذاری نیازمند رویه‌های مسالمت‌آمیزی هستیم که در چارچوب آن هم بتوان نگاهی فراملی به امر تجارت ایجاد کرد و هم اینکه موانع و تبعیض‌ها را برای همه اصحاب سرمایه‌گذار فراهم آورد. در همین زمینه، یکی از عواملی که در معاهده منشور انرژی دیده می‌شود، توجه به رفتارهای عادلانه و منصفانه‌ای است که به نوبه خود زمینه‌ساز اقدامات سلبی و ایجابی از سوی طرفین است تا بتواند نسبت به روند ایجاد سرمایه‌گذاری و توسعه تجارت میان دولت‌ها مؤثر واقع شود. از نظر ماهوی نیز محتوای این استانداردها قابل تمایز است. استاندارد رفتار عادلانه و منصفانه، عمدتاً تشکیل‌دهنده یک تعهد بر دولت میزبان برای خودداری از یک‌سری اقدامات است؛ یعنی یک تعهد سلبی. در مقابل، یک دولت با تعهد به حمایت و امنیت کامل، تعهدی مبنی بر ایجاد یک چارچوب اعطاکننده امنیت را برعهده داشته و بنابراین باید اقدامات ضروری اتخاذ کند تا قابلیت حمایت از سرمایه‌گذاری در برابر اقدام اشخاص خصوصی و نیز ارگان‌های دولتی را داشته باشد (قنبری‌جهرمی و علیخانی، ۱۳۹۵: ۱۲۰). از طرفی دیگر، قواعد حقوقی مندرج در معاهده منشور انرژی، موجب شده تا نفوذ دولت‌ها و جریان‌های سیاسی برای جذب بازیگران سیاسی به حداقل برسد.

همچنین در این میان، نقش سیاست‌ها و تصمیماتی که مبتنی بر عدم تبعیض باشد، اصلی است. بدین معنا که تعیین رفتار بر مبنای عدم تبعیض، مستلزم رفتاری از نوع خاص نیست، بلکه مستلزم اعمال هر رفتاری که به اتباع محلی یا اتباع دیگر کشورها اعطا می‌شود، به شیوه‌ای غیر تبعیض‌آمیز

است. بنابراین کشورهای میزبان توانایی‌های خود برای پذیرش و اعمال رژیم سرمایه‌گذاری که خود مناسب می‌دانند را در اختیار دارند. آنچه منشور انرژی لازم می‌داند این است که رژیمی که آن‌ها تصمیم به ایجاد آن می‌گیرند، به شیوه‌ای یکسان بر تمام سرمایه‌گذاران اعمال شود (قنبری جهرمی و علیخانی، ۱۳۹۵: ۱۱۶). به طوری که گفته می‌شود پایبند بودن به این تعهدات، به معنای زیر پا گذاشتن تمایلات فطری دولت‌هاست که به آن‌ها حکم می‌کند شرکت‌هایی را که دارای روابط خوبی با جریان‌های سیاسی حاکم هستند، بر شرکت‌های خارجی ترجیح دهند. بنابراین سرمایه‌های خارجی به کشورهایی سرازیر خواهد شد که اصل عدم تبعیض در عرصه بین‌الملل را در دستور کار خود قرار داده‌اند (والد، ۱۳۸۱: ۲۸).

در هر صورت باید تصدیق کرد که حل مسالمت‌آمیز اختلافات در حوزه تجارت انرژی، یک عامل پیشرفته و قدرتمند است که سبب تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی به خصوص در حوزه امنیت انرژی می‌شود. همچنین موجب توسعه پایدار میان همه ذی‌نفعان خواهد شد که در نهایت منافع همه کشورهای صادرکننده، مصرف‌کننده و کشورهای دخیل را تأمین می‌کند (Rusnak, 2016: 11). بررسی معاهده مزبور نشان می‌دهد که دولت یک کشور به هیچ وجه حق ندارد سرمایه‌گذاران داخلی را به سرمایه‌گذاران خارجی ارجحیت دهد و یا حق ندارد میان سرمایه‌گذاران خارجی تبعیض قائل شود (والد، ۱۳۸۱: ۲۸). در نهایت اینکه، توسعه تجارت در بخش انرژی به نوبه خود سبب گسترش تعهدات چندجانبه‌ای می‌شود که می‌تواند به اشکال زیر بر بخش‌های مختلف تجارت بین‌الملل و توسعه آن اثرگذار باشد:

- دسترسی به منابع انرژی، اکتشاف، توسعه و صادر کردن به صورت تجاری؛
- بازاری آزاد و رقابتی فراهم می‌آورد برای ارائه محصولات انرژی، مواد، تجهیزات و خدمات؛
- دسترسی به بازارهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی؛
- ارائه رویکردی شفاف در بخش‌های مختلف انرژی و بازار بین‌المللی انرژی (تولید، صادرات، ترانزیت و مصرف)؛
- رفع موانع فنی، اداری و تجاری در حوزه انرژی، تأمین فن‌آوری مرتبط و خدمات مربوط به این حوزه؛
- ارتقای ظرفیت‌های انرژی ملی و منطقه‌ای و ایجاد یک سیستم انرژی مشترک؛
- ارتقای و گسترش هماهنگی‌ها در زمینه قوانین، استانداردها و مقررات در زمینه انرژی؛
- ترویج و تحقق پروژهای زیربنایی و زیرساختی مهم برای تأمین امنیت انرژی جهانی و منطقه‌ای؛
- ترویج و گسترش بهترین شیوه‌های دسترسی به سرمایه، به‌ویژه از طریق نهادهای مالی موجود؛

- ایجاد شرایطی برای دسترسی بهتر و مناسب‌تر به زیرساخت‌های حمل‌ونقل ترانزیت در راستای تحقق اهداف منشور؛
- دسترسی به شرایط تجاری و فناوری‌های اکتشاف، توسعه و تبدیل انرژی و استفاده از منابع حاصل از آن (Rusnak, 2016: 14-1).

نتیجه‌گیری

میزان مراجعات به دیوان‌های بین‌المللی داوری نشانگر فقدان رویه‌های مسالمت‌آمیز در عرصه‌های مختلف از جمله بخش انرژی است. از این جهت، پژوهش حاضر نشان داده است که روش‌های مسالمت‌آمیز در بخش انرژی از جمله توجه به معاهده منشور انرژی به خوبی می‌تواند این رویه قضایی را به حداقل برساند. از طرفی دیگر، توسعه تجارت در جهان نیازمند سازوکارهای سیاسی، دیپلماتیکی و همچنین وجود قوانین حقوقی شفاف و قابل اجرا در حوزه‌های مختلف سرمایه‌گذاری و مقابله با موانع موجود بر مبنای پیش‌بینی آینده است. از همین رو، با محوریت یافتن عنصر اقتصاد در عصر نوین بین‌الملل، تلاش برای یافتن راه‌حل‌های مسالمت‌آمیز به منظور توسعه تجارت بین‌الملل شدت بیشتری به خود گرفته است. الگوهایی که در این زمینه مطرح شده‌اند از تنوع بسیاری برخوردار هستند که به طور مشخص در حوزه انرژی می‌توان به معاهده منشور انرژی اشاره کرد که در دهه ۱۹۹۰م از کشورهای اروپایی آغاز شد و به دلیل سازوکارهای اجرایی و قضایی مندرج در آن، به عنوان یک رویه قابل قبول در این حوزه مورد پذیرش کشورهای مختلف قرار گرفت و فرصت‌های بسیاری برای هم‌گرایی و همکاری منطقه‌ای بر مبنای تجارت آزاد و سرمایه‌گذاری دولتی و غیردولتی فراهم آورده است.

دستورالعمل‌ها و سازوکارهای مسالمت‌آمیزی که در معاهده منشور انرژی و در راستای حمایت از سرمایه‌گذاری دیده می‌شود، به شکل قابل توجهی بر توسعه تجارت بین‌الملل اثرگذار است. از آن جهت که آزادسازی اقتصادی به عنوان رویه اصلی این معاهده در کنار تدوین قواعد حقوقی سخت‌گیرانه در زمینه مقابله با تبعیض در عرصه‌های سرمایه‌گذاری، عدم مصونیت برای دولت‌ها و جلوگیری از ایجاد رانت اطلاعاتی و نفوذ عوامل حزبی و سیاسی در امر سرمایه‌گذاری از جمله راهکارهایی است که نشان می‌دهد معاهده منشور انرژی نقش مهمی در توسعه تجارت ایفا می‌کند. علاوه بر این، حل و فصل اختلافات بین‌المللی در زمینه انرژی، هم با تکیه بر حکمیت معاهده مزبور و هم هم‌گرایی اقتصادی در بخش‌های مختلف میسر می‌شود، به طوری که وابستگی‌های متقابل اقتصادی به نوبه خود زمینه‌ساز حل و فصل اختلافات بر مبنای رویه‌ای اقتصادی و نه صرفاً سیاسی و جنگ طلبانه می‌شود. ضمن اینکه معاهده منشور انرژی به منظور حل اختلافات بین‌المللی با هدف

توسعه پایدار و مقابله با خطرات زیست‌محیطی، نوعی همکاری بلندمدت را پدید می‌آورد که به برقراری اتحاد و همگرایی اقتصادی بر مبنای حفظ منافع متقابل منجر می‌شود. همچنین معاهده منشور انرژی، اصل حاکمیت دولت‌ها بر منابع و منافع خویش را به دیده احترام می‌نگرد و تنها با جذب و تضمین امنیت سرمایه بر مبنای روش‌های مسالمت‌آمیز و قوانین سخت‌گیرانه به از بین بردن تبعیض و آزادسازی اقتصادی می‌اندیشد. از این منظر توجه به قواعد معاهده منشور انرژی به‌عنوان یکی از روش‌های مسالمت‌آمیز در حل‌وفصل اختلافات بین‌المللی می‌تواند موجب توسعه تجارت در بخش‌های مختلف انرژی در سطح جهان شود و از همه مهم‌تر اینکه میزان مراجعات به دیوان‌های بین‌المللی داوری را کاهش دهد.



منابع

فارسی

- اخوان‌فرد، مسعود و تقدیر، محمدکاظم (۱۳۸۹)، "مسئولیت بین‌المللی دولت براساس معاهده منشور انرژی"، مجله حقوقی بین‌المللی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی ریاست جمهوری، سال بیست‌وهفتم، شماره چهل و دو، صفحات ۲۹-۱۵.
- ارفع‌نیا، بهشید و ملاابراهیمی، عماد (۱۳۹۷)، "حل مسالمت‌آمیز و شرایط جایگزین؛ روش‌های حل و فصل اختلافات در قراردادهای نوین بالادستی صنعت نفت و گاز با تأکید بر قرارداد IPC"، مطالعات حقوق انرژی، دوره چهارم، شماره دو، صفحات ۳۲۰-۲۹۳.
- براهویی مقدم، حبیب‌الله، ابوعطا، محمد، مسجدسرای، حمید (۱۳۹۷)، "بررسی نظام اخلاقی در داوری حاکم بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران با نگاهی به اسناد بین‌المللی"، مجله پژوهش‌های اخلاقی، سال نهم، شماره دوم، صفحات ۷۷-۶۹.
- ثروتی‌بیرق، سارا (۱۳۸۹)، "جنبه‌های حقوقی سرمایه‌گذاری خارجی در زمینه انتقال تکنولوژی در ایران"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران.
- درویشی هویدا، یوسف (۱۳۸۸)، "شیوه‌های جایگزین و غیرقضایی حل و فصل اختلافات"، مجله قضاوت، شماره سی و دو، صفحات ۳۹-۳۴.
- رهایی، سعید (۱۳۷۷)، "نقش شورای امنیت در حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات بین‌المللی"، مجله نامه مفید، شماره پانزدهم، صفحات ۱۲۳-۱۹۳.
- زحیلی، وهبه (۱۴۲۹ق)، العلاقات الدولية في الاسلام مقارنة بالقانون الدولي الحديث، بيروت: نشر مؤسسة الرسالة.
- شهیدی، مهدی (۱۳۸۸)، اصول قراردادها و تعهدات، تهران: انتشارات مجد.
- شیروی، عبدالحسین و عبداللهی، محمدجواد (۱۳۹۷)، "حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات بازرگانی به روش شبه دادرسی"، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره دهم، شماره دوم، صفحات ۱۸۶-۱۶۰.
- صالحی، هوشیار (۱۳۸۸)، کسب و کار از دیدگاه اسلام، تهران: انتشارات دانشگاه جامع علمی کاربردی.
- قنبری‌جهرمی، محمدجعفر و علیخانی‌کردشاهی، حمیدرضا (۱۳۹۵)، "حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی در معاهده منشور انرژی"، فصلنامه تحقیقات حقوقی، شماره هفتاد و سه، صفحات ۱۳۷-۱۰۷.
- مجتهدی، حمیدرضا (۱۳۹۰)، "درآمدی بر حقوق حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری بین‌المللی بر مبنای کنوانسیون داوری ایکسید"، مجله فقه و حقوق اسلامی دانشگاه تبریز، دوره دو، شماره سه.
- والد، توماس (۱۳۸۱)، "منشور انرژی: گسترش آزادسازی در صنایع انرژی"، مجله اقتصاد انرژی، صفحات ۲۵-۳۲.

انگلیسی

- Leal-Arcas, Rafael (2003), Commentary on The Energy Charter Treaty. Edward Elger Publishing. Cheltenham. UK. Northampton. MA. USA.

- Leal-Arcas, Rafael, Filis, Andrew (2014), 'The Energy Community and the Energy Charter Treaty': Special Legal Regiones. their Systemic Relationship the EU. and their Dispute Settlement Arrangments. Oil. Gas and Energy Law Intelligence.
- Madsen, Mikael (2016), 'Judicial globalization: the proliferation of international courts'. Research Handbook on Global Administrative Law. 13. P: 282.
- Pascual Vives F.J.; L.E. Aragonés Molina; B. Arp; F. Lozano Contreras; M. Requena Casanova; J.A. Rueda-García; J. Urbaneja Cillán; "Crónica sobre la solución de controversias en materia de inversiones extranjeras: práctica española (2018)". TDM 2 (2020). www.transnational-dispute-management.com
URL: www.transnational-dispute-management.com/article.asp?key=2721
- Ramsbotham, Oliver, Tom Woodhouse (2016), Hugh Miall. Contemporary Conflict Resolution (Cambridge. Polity. 2016).
- Rusnak, Urban (2016), 'The International Energy Charter Consolidated Energy Charter Treaty'. Secretary General Energy Charter Secretariat 15 January 2016.
- Sauvant K.P.; "The Potential Value-added of a Multilateral Framework on Investment Facilitation for Development". TDM 2 (2020), www.transnational-dispute-management.com
URL: www.transnational-dispute-management.com/article.asp?key=2728
- Talus, Kim (2015). 'EU Energy Law and Policy'. a critical account. Oxford University Press.
- UN Legal Affairs Office. Codification Division. Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States (New York: UN. 1992), Also. J.G. Merills. International Dispute Settlement (Cambridge: CUP. 2017).
- UNGA resolution A/RES/70/262 https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/262 and UNSC resolution 2282 (2016). [https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2282\(2016\)](https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2282(2016)).
- UN Secretary-General António Guterres remarks at the UNSC debate on conflict prevention and sustaining peace (10 January 2017): <https://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=55935#.WMMrzBBZvaw>.
- UN Secretary-General António Guterres. Interoffice Memorandum on 'Enhancing Performance in the Peace and Security Pillar'. 3 January 2017.



پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی